

Tijdschrift voor Neerlandistiek in Scandinavië en ommelanden

Luc Renders
Universiteit Hasselt

Juni 2007

Het (Zuid-)Afrikaanse proza na 1994

De democratische verkiezingen van 27 april 2004 waren een waterscheiding in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. Ze betekenden het einde van een lange nachtmerrie. Na de donkere periode van de apartheid leek een glanzende toekomst aan te breken. Ook in de Afrikaanse literatuur werd de nieuwe orde hartelijk verwelkomd zoals in de roman *Casspirs en Campari's* van Etienne van Heerden. Ook Belle uit *Die reise van Isobelle* van Elsa Joubert ervaart in de slotbladzijden een epifanie: alle verschillen tussen de rassen verdwijnen. Zuid-Afrika is niet langer verdeeld in een 'ons' en een 'hulle'. Het land is in een handomdraai omgetoverd tot een regenboognatie waarin de verschillende bevolkingsgroepen vreedzaam naast elkaar leven. Rond 1994 werd deze visie door velen gedeeld. Tijdens de apartheidperiode hadden de Afrikaanse schrijvers zoals A.P. Brink, Karel Schoeman, Breyten Breytenbach, Elsa Joubert en John Miles zich trouwens aangesloten bij het verzet tegen de apartheid.

Voor de blanken bracht het nieuwe Zuid-Afrika onvermijdelijk het verlies van hun privileges met zich mee. Ze kregen niet langer een voorkeursbehandeling. Ook de Zuid-Afrikaanse talen werden gelijkgeschakeld. De nieuwe grondwet gaf aan negen inheemse zwarte talen dezelfde rechten als het Afrikaans en het Engels. Waar deze situatie voor het Engels geen nadelen inhoudt, betekent ze voor het Afrikaans een groot statusverlies. Sinds 1994 is het Afrikaans in een nieuwe taalstrijd gewikkeld met als inzet het behoud van een aantal essentiële openbare functies. Het debat dat sinds het midden van vorig jaar oplaaide rond het gebruik van het Engels als tweede onderwijstaal aan de Universiteit van Stellenbosch is hier een voorbeeld van.

De vrees dat de Afrikaanse schrijver na 1994 aan writer's block zou lijden is niet uitgekomen. Na 1994 is het spectrum van de Afrikaanse literatuur alleen maar breder geworden. Waar tijdens de apartheidperiode de schrijvers zich genoodzaakt zagen om hun pen als een zwaard te hanteren, kunnen ze nu ook andere thema's behandelen. Opvallende tendensen zijn die van de zogenaamde 'hygroman' of de erotische literatuur en de homoseksuele literatuur, onderwerpen die in de apartheidperiode taboe waren.

Ook een aantal zwarte prozaschrijvers breekt door. Dit heeft ongetwijfeld te maken met een nieuw politiek en socio-cultureel klimaat waarin enerzijds het Afrikaans zijn stigma van taal van de onderdrukker is kwijtgeraakt en anderzijds in de uitgeverwereld het besef van de noodzaak tot verruiming helemaal is doorgedrongen. S.P. Benjamin met *Die reuk van steenkool* en *Die lewe is 'n halwe roman*, E.K.M. Dido, de eerste vrouwelijke zwarte prozaïste, met onder andere *Die storie van Monica Peters* en 'n *Stringetjie blou krale* nemen de naast de apartheid ook de sociale wantoestanden binnen de bruine gemeenschap op de korrel. Iets goeds uit *Verneukpan?* en *Mafoiing* en annerlike gelofietjies van Elias P. Nel zijn dan weer eerder in de categorie van de streekliteratuur onder te brengen. Elias Nel verplaatst de lezer naar een ongecompliceerde plattelandswereld die hij raak weet te tekenen. De belangrijkste zwarte schrijver van het vorige decennium is ongetwijfeld A.H.M. Scholtz. In zijn drie prozawerken *Vatmaar*, *Langsaan die vuur* en *Afdraai* beschrijft hij de invloed van discriminatie en segregatie op de bruine gemeenschap. Door de optekening van de geschiedenis van de bruine gemeenschap vanaf het begin van de twintigste eeuw tot aan het einde van de apartheidperiode brengt hij een nog niet beschreven verleden in de openbaarheid. Hierdoor vult zijn werk een belangrijke leemte in de Afrikaanse literatuur.

Hetzelfde geldt voor Kroes van Pat Stamatélos. Deze nauwelijks verholen autobiografie vertelt het verhaal van een liefde over de kleurgrens heen. Kroes maakt het meer dan duidelijk in welke mate de apartheidswetgeving het leven in Zuid-Afrika bepaalde. Deze roman is een van de talloze apartheidsverhalen die verteld moesten worden. Bijzonder kenmerkend voor het werk van de zwarte prozaschrijvers is het sociale engagement dat eruit spreekt. De zwarte schrijvers zien zichzelf op de eerste plaats als spreekbuis van hun gemeenschap.

Bevrijding van het juk van de apartheid was ook voor de blanke schrijvers nodig. De hoorzittingen van de Waarheids- en Verzoeningscommissie die onder de leiding van bisschop Tutu over het hele land gehouden werden, hadden de opzet om door de openbaarmaking van de gruweldaden die tijdens de apartheidperiode gepleegd werden en door de erkenning van schuld en berouw tot verzoening te leiden. *Country of my Skull* van Antjie Krog is een persoonlijk en emotioneel getuigenverslag van het werk van de Waarheidscommissie. Voor Antjie Krog is het besef van een gedeelde menselijkheid, ondanks een lange geschiedenis van rassenscheiding en geweld, de noodzakelijke voorwaarde voor verzoening en heling. In *A Change of Tongue* brengt Antjie Krog het moeizaam verlopende transformatieproces in kaart.

In heel wat literaire werken blijft het verleden een dominante rol opeisen. In *Die reise van Isobelle* van Elsa Joubert en het indrukwekkende *Agaat* van Marlene van Niekerk wordt telkens een groot gedeelte van de twintigste eeuw bestreken. Beide werken, hoewel erg verschillend in stijl en opbouw, leggen de wortels van de apartheid bloot. Ze geven aan hoe moeilijk het is om uit het ideologische keurslijf te breken en de zwarte als een medemens te zien.

De misstappen die in het verleden zijn begaan, leiden tot trauma's die moeilijk te genezen zijn. In het hedendaagse proza lopen nogal wat personages rond die hun verleden niet kunnen verwerken zoals in de roman *Een vir die wolfskof* van Johnita le Roux. Het verhaal speelt zich af in 1995. Jakes, de man van Berta Jordaan is een beroepsmilitair die getraumatiseerd is door zijn oorlogservaringen. Ook de familiegeschiedenissen van Jakes en Berta komen aan de orde. Het heden kan immers niet losgemaakt worden van het verleden. Leven in Zuid-Afrika betekent een onmeedogende strijd om te overleven in een genadeloos land. Is Zuid-Afrika gedoemd om een conflicttoneel te blijven, is de vraag die in *Een vir die wolfskof* en heel wat andere prozateksten gesteld wordt.

Gewelddaden en conflicten vormen een inherent onderdeel van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. De honderdjarige herdenking van de Anglo-Boerenoorlog (1899-1902) was de aanleiding tot een drastische revisie van de traditionele voorstelling in Afrikanerkringen van deze vrijheidsstrijd. In de romans *Op zoek na generaal Mannetjies Mentz* van Christoffel Coetzee, *Verliesfontein* van Karel Schoeman en *Niggie* van Ingrid Winterbach worden heel wat heilige huisjes van de Afrikaners met de grond gelijk gemaakt. Van een idealistische, gerechtvaardigde oorlog is geen sprake meer. De Boerenoorlog verliest zijn mythische allure en de ideologische manipulatie ervan voor Afrikaner nationalistische doeleinden wordt aan de kaak geteld.

Ook andere episodes uit het verleden worden van hun romantische sluier ontdaan. André Brink heeft een heel aantal historische romans geschreven. *Anderkant die stilte* is een aanklacht tegen het seksuele geweld dat vrouwen wordt aangedaan. De roman vertelt het verhaal van het weesmeisje Hanna X dat in het begin van de twintigste eeuw naar het toenmalige Zuidwest-Afrika reist. De kolonie heeft een groot tekort aan vrouwen. Het is het begin van een onvoorstelbare lijdensweg. In *Bidsprinkaan* vertelt A.P. Brink de levensgeschiedenis van Kupido Kakkerlak. Hij is een historisch figuur, een Khoi of Hottentot, die leefde van ongeveer 1760 tot 1825. Hij was de eerste bruine zendeling aan de Kaap de Goede Hoop. De karige informatie die over het leven van Kupido Kakkerlak beschikbaar is, neemt Brink als uitgangspunt voor wat de ondertitel als "n ware storie" bestempelt. Verbeelding en feiten vullen elkaar aan tot een verbluffend magisch-realistisch geheel waarin de religieuze voorstellingen en de mythologische verhalen van de Khoi en de San (de boesman) naadloos verweven worden. In *Bidsprinkaan* verwerpt André Brink elke vorm van religieuze exclusiviteit en benadrukt hij de gelijkwaardigheid van zowel religies als mensen.

Het proza dat over het verleden handelt, wijst op de fouten die voornamelijk als gevolg van de arrogante meerderwaardigheid van de blanken gemaakt zijn. In het nieuwe Zuid-Afrika is de positie van de blanken grondig gewijzigd en moeten ze een toontje lager zingen. De oude parameters hebben hun bruikbaarheid verloren. De blanken bevinden zich in terra incognita.

Ze hebben alle houvast verloren. De vroegere waarden hebben voorgoed afgedaan en als gevolg van positieve discriminatie hebben ze ook een groot deel van hun economische macht verloren. In romans als *Erdvarkfontein* en *Stinkafrikaners* van Tom Dreyer en verhalenbundels als *Paartie by Jake's* van Jaco Fouché, *Verdwaal* van Herman Wasserman en *Sweisbril* van Jaco Botha zitten de personages gevangen in een troosteloos heden. Ze hebben een verleden waaraan ze niet willen herinnerd worden en geen toekomst om naar uit te kijken. Ze zijn op drift geslagen.

Overleven is ook de opdracht voor de ontdekkingsreizigers Willis Reed en Guy Nichols in *Equatoria*, de derde roman van Tom Dreyer. Waar zijn twee vorige romans zich in Zuid-Afrika afspeelden, speelt het verhaal zich nu in Belgisch Congo. Reed en Nichols zijn respectievelijk dierkundige en insectenkenner. Ze ondernemen in opdracht van de Antwerpse zoo in 1912 een expeditie naar Congo met het doel een okapi te vangen.

Tom Dreyer zou echter Tom Dreyer niet zijn als hij het bij een realistisch reisverslag had gehouden. De schrijver geeft aan het verhaal en de personages mythische proporties. De jacht op de okapi eindigt echter in een volslagen mislukking. Hierdoor ontmaskert Tom Dreyer de mythe van de heroïsche queeste. De heroïek van de mens ligt erin dat hij tegen beter weten in steeds naar een volmaakte wereld blijft zoeken. In het werk van Tom Dreyer gaan absurditeit en tragiek hand in hand. Tom Dreyer heeft met *Equatoria* een intrigerende roman geschreven waarin hij de problematiek die in zijn vorige romans ter sprake kwam door een andere thematische invalshoek en een nieuwe ruimtelijke situering op een boeiende manier verbreedt.

In het heden heeft de euforie rond de 1994 verkiezingen veld moeten ruimen voor ontuchtering en pessimisme. Er is een groeiend besef dat de geschiedenis zich herhaalt. De tergend langzame wederopbouw, de weerbarstige armoede, de schrikwekkende criminaliteit, de corruptie, de positieve discriminatie en de Aids-pandemie dragen ertoe bij dat het vroegere optimisme nu erg naïef lijkt.

In heel wat werken wordt op de hedendaagse Zuid-Afrikaanse realiteit ingespeeld. Veel aandacht gaat er, zoals in *Merke* van die nag van Rachelle Greeff, naar de golf van criminaliteit die het land teistert. *Palazzo* van die laaste dans is de jongste verhalenbundel van Rachelle Greeff. De hedendaagse Zuid-Afrikaanse realiteit, gezien door de ogen van blanke vrouwen en mannen uit de middenklasse, figureert steeds op de achtergrond en soms wel eens nadrukkelijk op de voorgrond.

De verhalen van Greeff zijn echter geen catalogus van alle kwalen die Zuid-Afrika teisteren maar vormen eerder een bestekopname van wat het leven te bieden heeft. En dat blijkt niet erg veel te zijn. De verhalen handelen over persoonlijke problemen. Hierbij is de Zuid-Afrikaanse

achtergrond wel een intensifiërende factor. De hoofdfiguren worden geconfronteerd met verlies, onbevredigende relaties, eenzaamheid en de dood. Het leven spint hen toe in een cocon van uitzichtloosheid en zinloosheid waaruit ze niet of ternauwernood kunnen ontsnappen. Palazzo van die laatste dans is een uitmuntende verhalenbundel met levensechte personages, die in een ongenadig land verwickeld zijn in een ongelijke strijd met het leven.

Ook in Donkermaan van André Brink staan de problemen van het hedendaagse Zuid-Afrika centraal. Het geweld dat de hoofdfiguur, Ruben een wereldvreemde gepensioneerde bibliothecaris, ervaart, wordt in deze roman tot een katalysator voor verandering. De blanken mogen hun morele verplichtingen niet ontlopen. Op deze manier kunnen ze een belangrijke bijdrage leveren tot de transformatie van de Zuid-Afrikaanse maatschappij.

Het overheersende beeld dat in het hedendaagse proza van de huidige Zuid-Afrikaanse maatschappij geschets wordt, is weinig opwekkend. Flarde van Marlize Hobbs plaatst de lezer te midden van de hartverscheurende realiteit. Marlize Hobbs gebruikte haar opleiding en ervaring als sociaal assistente als inspiratiebron in deze navrante debuutnovelle. De troosteloosheid, de uitzichtloosheid en de gruwel waarin de zwarten moeten leven wordt schrijnend verwoord. Maar ook de blanke hoofdfiguur is er niet veel beter aan toe. Ze heeft met haar eigen spoken af te rekenen. Aan het paradijselijke bestaan zoals ze dat in haar jeugd kende, is finaal een einde gekomen. De omstandigheden waarin de blanken moeten leven, zijn totaal veranderd. De blanken voelen zich weerloos en schuldig. Flarde is een schreeuw van wanhoop en onmacht, een ijzersterk debuut van een veelbelovend schrijfster.

Ook In stede van die liefde van Etienne van Heerden is in het heden gesitueerd en neemt de onverkwikkelijke Zuid-Afrikaanse realiteit als uitgangspunt. De roman bestrijkt echter een veel breder palet dan Flarde en legt de essentie van het menselijke lot bloot. Met In stede van die liefde heeft Etienne van Heerden een waardig opvolger van Die swye van Mario Salviati geschreven. Deze lijvige roman trekt een wirwar van draden die alle Matjiesfontein als snijpunt hebben. Vanuit dit onooglijke Karoodorpje met het Lord Milner hotel als kern kringt het verhaal verder uit naar andere steden van Zuid-Afrika en de wereld: Stellenbosch, Kaapstad, Johannesburg, Harare, New York, Berlijn ... Het zijn steden die op een of andere manier verbonden zijn met Christian Lemmer, de baas van africart.com, een internetbedrijf dat Afrika-kunst verkoopt.

Tevens maakt een veelkleurige stoet van personages haar opwachting: inwoners van Matjiesfontein die uit een rariteitenkabinet lijken ontsnapt en het wonderlijke, soms gevaarlijke, allegaartje van mensen die het pad van Christian Lemmer kruisen. De bonte mengeling van steden en personages wordt feilloos ingebed in de twee grote verhaallijnen: de eerste rond de verdwijning van Snaartjie Windvogel en de tweede over de verhouding tussen Christian en zijn

vrouw Christine. In beide verhaallijnen staat de ontsluiting van een geheim centraal. In stede van die liefde leest daardoor als een spannend detectiveverhaal.

Het ontrafelen van de twee mysteries, die uiteindelijk hecht met elkaar vervlochten blijken te zijn, krijgt een bijzondere thematische relevantie. De roman geeft hiermee de verwikkeldheid van het leven aan. Niets is eenduidig of eenvoudig. Een mensenleven is uitermate complex. De mens is de som van de krachten die hem gemaakt hebben tot wat hij is en die nog steeds op hem blijven inwerken: zijn verleden, zijn talenten, zijn gezondheid, de omstandigheden, de politieke ontwikkelingen, het toeval enz. Iedereen draagt zijn eigen problemen, geheimen, frustraties, dromen en verlangens met zich mee. Deze bepalen hoe men met de anderen omgaat. Menselijke verhoudingen zijn erg precair. De mens is uiterst kwetsbaar. Hij zit opgescheept met trauma's die hij haast niet kan verwerken en die een gewoon leven en normale relaties bijna onmogelijk maken. Toch blijft de mens verlangen naar een beetje geluk, geborgenheid en liefde. Dit haast onmogelijke streven wordt door de dubbelzinnigheid in de titel spits gesuggereerd. Ondanks de verschillen in omstandigheden, achtergrond en verleden heeft iedereen dezelfde problemen en verlangens.

Etienne van Heerden heeft met *In stede van die liefde* een krachttoer gepresteerd. De auteur koppelt een gedetailleerde schildering van de microcosmos van Matjiesfontein niet alleen aan een fijn aanvoelen van de grotere Zuid-Afrikaanse realiteit maar ook van globale ontwikkelingen waarin de toenemende commercialisering en het ermee gepaardgaande waardenverlies opvallende tendensen zijn. Zijn personages zijn eenvoudige dorpsmensen, gesofisticeerde stedelingen en inwoners van de global village maar tegelijkertijd ook Zuid-Afrikanen met een belast verleden, een angstwekkend heden en een onzekere toekomst. Het maakt weinig verschil hoe beperkt of hoe uitgestrekt de horizon van het individu is, op de eerste plaats moet hij met zichzelf in het reine komen. Etienne van Heerden schrijft met bijzonder veel verve en flair. In stede van die liefde verbluft door de precisie waarmee de couleur locale is aangebracht en overrompelt door wijdheid van visie en de breedte van het verwijzingsraamwerk.

Drie onlangs verschenen toekomstromans brengen een erg negatief beeld van Zuid-Afrika. De voorstelling van Zuid-Afrika die Jaco Botha in *Miskruier van het Zuid-Afrika in 2009* oproept, is ijzingwekkend. De aids-epidemie heeft pandemische proporties aangenomen. Geweld en staatsterreur zijn alomtegenwoordig. Het individu heeft geen vrijheid of rechten meer. Alleen het recht van de sterkste geldt nog. Zuid-Afrika is begonnen aan een hellevaart. *Miskruier* is een uitgesproken anti-utopische roman die volledig afrekenet met het optimistische regenboognatie-gevoel.

Raka: die roman van Koos Kombuis is ook in de nabije toekomst gesitueerd namelijk het jaar 2008. De roman schetst een ontluisterend beeld van wat een Afrikaner modelgezin zou moeten zijn. Hoge morele standaarden zijn vervangen door een breidelloos nihilisme. In Raka: die roman steekt Koos Kombuis de draak met de Afrikaner maar de humor heeft een donkere kant. Niet alles kan zomaar weggelachen worden, daarvoor steekt er te veel waarheid en realiteit in dit boek.

Horrelpoot van Eben Venter is een science-fiction roman die zich afspeelt in een niet nader bepaalde toekomst. Zowel het verhaalverloop, een aantal personages en verwijzingen als de sfeer van de roman zijn geïnspireerd door Conrads Heart of Darkness. Het Zuid-Afrika waarin Marlouw, de hoofdfiguur, terecht komt is een verschrikking

Hoewel de Afrikaners er in Horrelpoot maar bekaaid afkomen, spaart Venter ook zijn kritiek op de zwarten niet. Door hun onbekwaamheid brengen ze er niets van terecht. Voor blank en zwart is het leven uitgelopen op een bittere overlevingsstrijd die iedereen tot slachtoffer maakt. In een slotvisioen roept Marlouw een wereld op die geen menselijke sporen meer draagt. De mens heeft zichzelf uitgewist.

Horrelpoot is een uiterst donkere roman. De schrijver neemt de lezer mee op een schrikwekkende hellevaart. De impact van de roman ligt in de geleidelijke spanningsopbouw tot de climax, de subtiele ontginning van het verwijzingsraamwerk, de hallucinante sfeer en de onverbiddelijkheid waarmee de toekomstvisie gestalte krijgt. Horrelpoot is een meesterlijk roman die de lezer niet vlug zal vergeten.

In Horrelpoot wordt samen met de ondergang van de Afrikaner ook het verdwijnen van het Afrikaans aangekondigd: "... het hulle selfs hulle taal soos mufbrood op die water weggegooi, snel drywend en stroomaf sodat van die woorde binne die taal, woorde wat almal eens op 'n tyd onthou het, al vi n niger weggevloei en onderwater begin verdwyn het" (219). In Die boek van toeval en toeverlaat, de jongste roman van Ingrid Winterbach, is Helena Verbloem bij een project betrokken dat de Afrikaanse woorden die verouderd of in onbruik geraakt zijn, verzamelt en optekent om ze zo te kunnen bewaren. Haar werk verricht Helena Verbloem samen met haar baas, Theo Verwey, in een kantoor in een eens indrukwekkend gebouw waarin ook het natuurhistorisch museum gehuisvest is.

Tijdens de theepauzes praat Helena met de wetenschappers die in het gebouw werken en vooral met Hugo Hattingh, een paleontoloog die alles over het ontstaan van het heelal en van het leven op aarde afweet: hij kan verklaren wat leven is. Bij een inbraak in haar appartement wordt het grootste deel van de schelpenverzameling van Helena Verbloem gestolen. Met haar vriendin Sof Benadé, een curator van talen, reist ze tweemaal naar Ladybrand in de hoop er

haar gestolen schelpen te kunnen terugvinden. In de loop van de roman denkt Helena Verbloem herhaaldelijk terug aan haar verleden. Vooral haar relatie met haar ouders en overleden zuster en haar verschillende liefdesverhoudingen worden gewikt en gewogen. De centrale problematiek wordt in de verschillende verhaallijnen weerkaatst.

Uit haar gesprekken met Hugo Hattingh leert Helena dat de ontwikkeling van de aarde berust op een eindeloze reeks toevalligheden en dat de mens niet de kroon van de schepping is maar integendeel de minst succesvolle levensvorm. Die boek van toeval en toeverlaat geeft een behoorlijk onorthodoxe invulling aan de plaats van de mens op de evolutieladder.

Het besef van de toevalligheid van het ontstaan en de ontwikkeling van alle leven gaat gepaard met het bewustzijn van de vergankelijkheid en de nietigheid van de mens. Bovendien is hij stof en zal hij tot stof vergaan, zoals het heelal uiteindelijk ook tot niet zal gaan. Het thema van het verlies sluit ten nauwste hierbij aan. De pogingen om alles te behouden, zoals in musea of woordenboeken, zijn ten dode gedoemd. De les die de mens moet leren is om zich niet te hechten aan aardse bezittingen en zich bewust te blijven van zijn eindigheid. Gelukkig zijn er de schoonheid, de vriendschap en de liefde die het leven, ondanks de dwaasheid van de mens, draaglijk maken.

Die boek van toeval en toeverlaat is een erg ambitieuze roman. Dat kan niet anders als een auteur de betekenis van het leven wil doorgronden. Ingrid Winterbach slaagt erin om haar ambitie waar te maken. In de haar zo kenmerkende stijl, waarbij speelse humor en ironie afwisselen met ernst en mededogen, weet ze een woordkunstwerk te realiseren van een bijzondere schoonheid. Haar roman wordt daardoor voor de lezer ook tot een kortstondige toeverlaat.

Dat is beslist ook het geval met Memorandum, een prachtig verzorgde uitgave van de Hospitaalreeks 2004-2006, zestien schilderijen van Adriaan van Zyl gecombineerd met de tekst Memorandum van Marlene van Niekerk. De ondertitel luidt 'n Verhaal met skilderye'. De schilderijen beelden hospitaaltaferelen uit. Het gaat om hyperrealistische stillevens, die steeds focussen op onderdelen, fragmenten: een deel van een kast, hospitaalbed, kamer of gebouw. Nooit wordt een overzichtsbeeld gegeven; het lijkt alsof de mens zijn greep op het geheel verloren heeft. In geen enkel schilderij trouwens is er een spoor van menselijke aanwezigheid. De tijd is gestold. Hier is de mens overgeleverd aan de machine, de chirurgische ingreep, het medische materiaal en de therapie. Deze functionele, anonieme wereld heeft niets menselijks meer. De mens wordt er geconfronteerd met zijn diepste onzekerheden en angsten en vooral met de eindigheid van zijn leven.

Bij deze schilderijenreeks schreef Marlene van Niekerk het verhaal Memorandum. De tekst van Marlene van Niekerk en de schilderijen van Adriaan van Zyl passen wonderwel bij elkaar zonder dat de schilderijen illustraties worden bij het verhaal of het verhaal de schilderijen commentarieert. Memorandum is het verslag van J.F.Wiid, gepensioneerd directeur van stadsverfraaiing, -reiniging en –instandhouding van Parow, van een gesprek, aangevuld met verduidelijkende aantekeningen, dat hij tijdens een hospitaalverblijf in de afdeling intensieve zorgen heeft afgeluisterd.

Wiids verslag wordt tot een ars moriendi en Wiid tot de boodschapper van de goden, de verslaggever die door zijn aantekeningen en commentaar verstaanbaar maakt wat anders verborgen zou blijven. Memorandum is beslist geen gemakkelijke leesstof. Toch is het geen saai of ondoordringbaar werk. De lezer wordt meegesleept in de ontdekkingstocht die Marlene van Niekerk voor hem uitgestippeld heeft. Daarenboven zorgt een flinke dosis humor voor een lichtere toets. Memorandum is een rijk, diepzinnig, aangrijpend en vertroostend boek.

Het beeld dat het hedendaagse Afrikaanse proza van de Zuid-Afrikaanse maatschappij oproept, is beslist niet rooskleurig. Het veelkleurige en multiculturele paradijs waarvan in 1994 gedroomd werd, ligt nog niet in het verschiet. De Afrikaanse schrijver heeft zich nog niet in een ivoren toren teruggetrokken. Zijn engagement blijft even sterk als in het verleden. De Afrikaanse literatuur heeft een opvallende maatschappelijke dimensie. De nauwe band tussen schrijver en samenleving leidt tot literaire werken die de lezer nooit onverschillig laten.

Luc Renders is lid van de vakgroep Talen van de Universiteit Hasselt in België. Hij doceert Engelse en Nederlandse zakelijke communicatie. Naast zijn doceeropdracht gaat zijn belangstelling uit naar de (Zuid-)Afrikaanse letterkunde en naar de Nederlandstalige Congoliteratuur. Over beide gebieden heeft hij al heel wat gepubliceerd. Elk jaar organiseert hij in het begin van juli een Seminarie over het Afrikaans, afwisselend over taal en letterkunde. Samen met Eep Francken schreef hij Skrywers in die strydperk. Krachtlijnen in de Zuid-Afrikaanse letterkunde.